

УДК 355.1:305–055.2 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.18>

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ НАТО ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ПЕРСПЕКТИВ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Грушко Ірина,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-8444-4706

Майко Тетяна,

кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-0379-3056

Стрелков Владислав,

доктор філософії зі спеціальності 052 політологія,
старший викладач кафедри національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-8436-3260

Стаття є дослідженням упровадження сучасних стандартів НАТО із забезпечення гендерних перспектив у секторі безпеки і оборони. У роботі акцентовано увагу на важливості гендерної політики у сфері оборони для посилення ефективності та стійкості військових і цивільних структур. Аналізується концепція гендерної рівності як одного з ключових аспектів політики НАТО, що спрямована на забезпечення справедливого представництва жінок і чоловіків у різних ланках оборонних структур та інтеграції гендерних аспектів у планування та виконання військових операцій.

Представлено огляд історичних аспектів політики НАТО щодо гендерної інтеграції та розширення прав і можливостей жінок. Особливу увагу приділено розгляду інституційних змін, необхідних для імплементації гендерної політики, включно з ухваленням нових нормативних актів, створенням спеціалізованих гендерних відділів, а також навчанням та підвищенням кваліфікації персоналу.

Акцентовано увагу на програмних документах, які сприяли розумінню складної і комплексної природи гендерного інтегрування. Також у статті аналізуються конкретні заходи, які здійснюються з метою впровадження Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека», яка передбачає активну участь жінок у миротворчих процесах та їх захист у збройних конфліктах.

Розглядаються результати досліджень, що свідчать про позитивний вплив гендерної інтеграції на оперативні можливості військових підрозділів, зокрема, покращення комунікації, підвищення морального духу та зниження рівня конфліктів усередині колективу. Наведені успіхи та виклики розглядаються в контексті інституційного механізму, ЗСУ як ринку праці, гендерного насильства в ЗСУ, а також репрезентації військовослужбовиць та ветеранок у медіа.

У роботі наголошено на важливості постійного моніторингу та оцінки впровадження гендерних політик, а також на необхідності міжнародної співпраці й обміну досвідом між країнами-членами НАТО для досягнення стійких результатів. Висновки статті підкреслюють, що забезпечення гендерних перспектив у секторі безпеки і оборони є не лише питанням справедливості, а й стратегічним імперативом, що сприяє підвищенню боєздатності та ефективності оборонних структур у сучасному світі.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна політика, жінки, військовослужбовиці, НАТО, стандарти, сектор безпеки і оборони.

Hrushko Iryna, Maiko Tetiana, Strelkov Vladyslav. Implementation of modern NATO standards for ensuring gender perspectives in the security and defense sector

The article is a study of the implementation of modern NATO standards for ensuring gender perspectives in the security and defense sector. The work focuses on the importance of gender policy in the field of defense for strengthening the efficiency and stability of military and civilian structures. The concept of gender equality is analyzed as one of the key aspects of NATO's policy aimed at ensuring the fair representation of women and men in various branches of defense structures and the integration of gender aspects into the planning and implementation of military operations.

An overview of the historical aspects of NATO's policy on gender integration and empowerment of women is presented. Particular attention is paid to the consideration of institutional changes necessary for the implementation of gender policy, including the adoption of new normative acts, the creation of specialized gender departments, as well as training and professional development of personnel.

Attention is focused on program documents that contributed to the understanding of the complex and complex nature of gender integration. The article also analyzes specific measures that are being implemented with the aim of implementing UN Security Council Resolution No. 1325 "Women, Peace, Security", which provides for the active participation of women in peacemaking processes and their protection in armed conflicts.

The results of research are considered, which testify to the positive impact of gender integration on the operational capabilities of military units, in particular, improving communication, increasing morale, and reducing the level of conflicts within the team. The cited successes and challenges are considered in the context of the institutional mechanism, the Armed Forces as a labor market, gender violence in the Armed Forces, as well as the representation of female servicemen and veterans in the media.

The paper emphasizes the importance of constant monitoring and evaluation of the implementation of gender policies, as well as the need for international cooperation and exchange of experience between NATO member countries in order to achieve sustainable results. The conclusions of the article emphasize that ensuring gender perspectives in the security and defense sector is not only a matter of justice, but also a strategic imperative that contributes to increasing the combat capability and effectiveness of defense structures in the modern world.

Key words: *gender equality, gender policy, women, military personnel, NATO, standards, security and defense sector.*

Вступ. Стратегічними цілями України є вступ до Європейського Союзу та НАТО, а європейські демократичні принципи слугують основним етичним орієнтиром розвитку нашої держави. Важливим аспектом побудови паритетної демократії є забезпечення рівноправ'я та свобод для всіх громадян, а також усунення будь-яких форм дискримінації, зокрема за ознакою статі. Тому створення гендерно збалансованого суспільства є однією з ключових умов для вступу України до ЄС та НАТО.

Сектор безпеки і оборони вимагає різноманітних навичок та ресурсів для забезпечення миру й безпеки. Важливість додаткових умінь як чоловічого, так і жіночого персоналу неможливо переоцінити для ефективного виконання поставлених завдань. Тому цей сектор повинен активно інтегрувати гендерні перспективи в процеси аналізу, планування, виконання та оцінки своєї діяльності. Це є важливим аспектом співпраці з партнерами з ЄС та НАТО.

Експерти підкреслюють, що комплексний розвиток і практична реалізація гендерної політики мають створювати інклюзивне середовище для чоловіків та жінок у секторі безпеки і оборони. Одним із завдань цього сектору є сприяння більшій гендерній рівності та залученню жінок до своєї діяльності. Інтеграція гендерної перспективи може не лише зменшити негативний вплив конфліктів на жінок і збільшити їхню участь та можливості в суспільстві, а й позитивно вплинути на ефективність операцій, особливо щодо застосування сили для досягнення політичних цілей. Критерій ефективності є визначальним вектором формування гендерної політики НАТО.

Матеріали та методи. Для комплексного розуміння розглянутого питання застосовано різноманітні методологічні підходи, зокрема системно-структурний, структурно-функціональний, порівняльний, соціокультурний. Крім того, використано політико-правовий аналіз, метод теоретико-правового прогнозування та моделювання. Під час роботи над темою здійснено аналіз змісту нормативно-правових документів, стратегічних планів, звітів та статей для визначення основних положень, які стосуються гендерної інтеграції в секторі безпеки і оборони.

Результати. Упровадження сучасних стандартів НАТО із забезпечення гендерних перспектив у секторі безпеки і оборони України є важливим кроком у наближенні до євроатлантичної інтеграції та підвищенні ефективності роботи оборонних структур. Ці стандарти передбачають не лише збільшення представництва жінок у збройних силах, а й створення сприятливих умов для їхньої служби та розвитку кар'єри.

Основні напрями впровадження гендерних стандартів НАТО:

- інституціоналізація гендерної політики;
- навчання й підвищення кваліфікації;
- розширення прав і можливостей жінок у військовій службі;
- національні й міжнародні програми;
- удосконалення нормативно-правової бази.

Північноатлантичний альянс активно підтримує інтеграцію принципів гендерної рівності в український сектор безпеки і оборони. НАТО спрямовує свої зусилля на сприяння збільшенню представництва жінок у лавах Збройних сил України та інших складників безпекового сектору, оптимізацію процесу їхньої професійної підготовки, а також підвищення ролі та значущості жінок у цій сфері.

НАТО втілює політику забезпечення гендерної рівності шляхом імплементації Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо жінок, значних миру та безпеки. Ці резолюції (1325, 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2422, 2467, 2493) визнають непропорційний вплив збройних конфліктів на чоловіків і жінок, хлопців та дівчат. Вони закликають до повноцінної та рівноправної участі жінок на всіх етапах запобігання конфліктам, а також до захисту від сексуального насильства [1, с. 43]. Резолюції наголошують на необхідності забезпечити рівні права та можливості для представників обох статей в умовах військових дій і встановлення миру, а також гарантувати захист від гендерно зумовленого насильства під час збройних конфліктів.

Політика НАТО щодо гендерної інтеграції та розширення прав і можливостей жінок зазнала значних змін з моменту її створення. У 2007 році затверджено першу офіційну політику щодо виконання резолюції СБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». У 2009 році Комітет жінок у збройних силах НАТО (CWINF) перейменували на Комітет з гендерних перспектив (NCGP) із новими умовами мандата. У 2010 році НАТО ухвалило План дій з інтеграції цієї резолюції в операції та місії. Політику й плани дій переглядали та оновлювали у 2011, 2014 та 2016 роках. На Чиказькому саміті 2012 року НАТО підтвердило прихильність до резолюції та доручило провести її огляд. У 2015 році запущено Мережу професіоналів НАТО, Програму освіти та створено Консультативну групу громадянського суспільства з питань жінок, миру й безпеки [2].

У 2018 році голови країн та урядів НАТО ще більше посилили свою прихильність до затвердження нової політики та Плану дій щодо жінок, миру та безпеки на саміті в Брюсселі. Нова політика будується на основі трьох керівних принципів: інтеграції, інклюзивності та цілісності [3; 4].

1. Інтеграція. Для досягнення гендерної рівності необхідно визнати, що кожна політика, програма та проєкт стосуються як жінок, так і чоловіків.

2. Інклюзивність. НАТО буде прагнути збільшити участь жінок у всіх завданнях у Міжнародному військовому штабі та Міжнародному персоналі на всіх рівнях.

3. Цілісність. Відповідальність за всі зусилля з підвищення обізнаності та впровадження порядку денного стане пріоритетним відповідно до міжнародних рамок.

У програмних документах НАТО гендерна рівність визначена як одна з ключових цінностей. На їх основі було створено Комітет НАТО з гендерних питань та структуру IMS GENAD (Міжнародний офіс радника з гендерних питань). Ця структура постійно контролює показники психологічного клімату в установах сектору безпеки і оборони, а також досліджує рівень комфортності служби жінок у збройних силах країн-членів Альянсу та тих, що прагнуть приєднатися [5, с. 22].

У жовтні 2021-го затверджено План дій щодо реалізації політики НАТО / РСАП щодо жінок, миру та безпеки на 2021–2025 рр. Одним із його пунктів є розширення та вдосконалення співробітництва з партнерами. У контексті реалізації цього документа й порядку денного WPS співпраця між союзниками та країна-партнерами зосереджується на підвищенні потенціалу партнерів щодо WPS. Ця політика реалізується за допомогою заходів щодо навчання та розбудови потенціалу, а також базується на спільному розумінні й реалізації порядку денного WPS [6].

Ураховуючи те, що гендерна політика НАТО охоплює не лише країни-члени, а й партнерські держави, включно з Україною, можна зазначити, що вже понад двадцять років, починаючи з 1997 року, коли на Мадридському саміті НАТО було підписано «Хартію про особливе партнерство НАТО та України», Київ став місцем розташування Центру інформації та документації НАТО, а в штаб-квартирі НАТО з'явилось українське представництво. Отже, ми є частиною гендерної політики Північноатлантичного альянсу.

Наразі в Збройних силах України здійснюється широкий спектр реформ, спрямованих на професіоналізацію, демократизацію та приведення їхніх можливостей у відповідність до стандартів НАТО. Урахування принципу гендерної рівності є однією з вимог для відповідності етичним основам та цінностям, закладеним у політику Альянсу.

Станом на кінець 2023 р. в Збройних силах служать понад 62 тисячі жінок, із них військовослужбовиць – 43 479 осіб. Близько 5 000 військовослужбовиць виконують завдання в районі проведення бойових дій. Статус учасниць бойових дій присвоєно 13 487 жінкам [7].

Залучення жінок до збройних сил ініціювало обговорення їхньої ролі в армії, що зумовлено гендерними стереотипами про місце жінок у суспільстві. Це призвело до необхідності переглянути уявлення про роль жінок та розробити стратегію впровадження принципу гендерної рівності.

На думку дослідників, залучення жінок до військової служби, попри гендерні стереотипи, покращує загальну ефективність армії. За умови рівного доступу до навчання та неупередженого ставлення жінки можуть виконувати свої обов'язки так само професійно, як і чоловіки. Оскільки не всі чоловіки

придатні до військової служби, необхідно застосовувати диференційований підхід до добору кандидатів обох статей. У світлі сучасної еволюції війни фізична сила втратила значення, зменшуючи роль статі як основного критерію при розподілі ролей у Збройних силах [8, с. 111].

Україна активно впроваджує сучасні стандарти НАТО гендерної рівності в Збройних силах України в межах євроатлантичної інтеграції. Ключові досягнення містять ратифікацію важливих міжнародних угод щодо забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок, затвердження Національного плану дій з виконання Резолюції РБ ООН 1325, масове залучення жінок до служби в ЗСУ, співпрацю з НАТО та визнання України як практичного прикладу для вироблення політики НАТО з гендерної рівності. Україна також ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і приєдналася до інших міжнародних угод, які сприяють рівності статей. Такі кроки свідчать про значний прогрес у впровадженні стандартів гендерної рівності в українському військовому секторі [9].

Успіхи в забезпеченні рівних прав і можливостей у ЗСУ, а також певні виклики представлено в табл. 1 [10, с. 48].

Таблиця 1

Забезпечення гендерної рівності в ЗСУ: успіхи й виклики (на основі результатів п'яти соціологічних досліджень із циклу «Невидимий батальйон»)

Складники	Успіхи	Невирішені проблеми
Інституційний механізм	Наявність у ЗСУ гендерної політики та системи гендерних радниць і радників. Законодавча увага до забезпечення гендерної рівності у військовій сфері.	Сталість механізму і реалістичність упровадження. Подеколи бракує політичної волі для успішного впровадження.
ЗСУ як ринок праці	Подолання вертикальної гендерної сегрегації в ЗСУ, більше жінок на статусних позиціях, на рівні ухвалення рішень. Подолання горизонтальної гендерної сегрегації в ЗСУ, відкриття бойових військово-облікових спеціальностей для жінок. Відхід від патерналістської політики щодо жінок, ліквідовано список 450 заборонених професій для цивільних жінок.	Бракує жінок на рівні ухвалення військових рішень і серед керівництва ЗСУ. Залишаються актуальними граничні норми підняття вантажів для жінок. Варто більшою мірою впроваджувати гендерно чутливий підхід щодо інтеграції жінок на ринок праці.
Гендерне насильство в ЗСУ	Ратифікація Стамбульської конвенції. Запроваджено навчальні програми та онлайн-курси (наприклад, онлайн-курс на Prometheus «Гендерна рівність та протидія сексуальним домаганням у військовій сфері»). Громадські організації надають інформацію постраждалим через механізм гарячих ліній.	Доступні статистичні дані щодо сексуальних домагань у ЗСУ не відображають реальної кількості випадків, оскільки постраждалі не завжди повідомляють про випадки домагання та насильства стосовно них, а також бракує політичної волі розслідувати ці випадки. Питання мало висвітлюють у медіа.
Репрезентація військовослужбовиць і ветеранок у медіа	Збільшення видимості жінок у ЗСУ та зростання відображення їхніх актуальних проблем. Тему військовослужбовиць порушують у кінематографі. Відхід від сексистської риторики з боку українських публічних осіб щодо жінок-військових. Публічні особи, зокрема й Президент України, дедалі більше визнають внесок жінок у перемогу у війні.	Бракує жінок серед військових експертів, до яких звертаються медіа. Мало висвітлено жіночий досвід повернення з війни.

Висновки. Упровадження сучасних стандартів НАТО із забезпечення гендерних перспектив у секторі безпеки і оборони в Україні є важливим кроком у зміцненні національної обороноздатності та забезпеченні гендерної рівності. Стратегічна спрямованість на відповідність цих стандартів дає змогу країні відповідати міжнародним зобов'язанням, покращує ефективність та професіоналізм Збройних сил України та інших секторів безпеки.

Україна активно впроваджує міжнародні зобов'язання щодо забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків, як-от Цілі сталого розвитку ООН на 2016–2030 роки та Резолюція Ради

Безпеки ООН 1325 про жінок, світ і безпеку. Україна затвердила другий Національний план дій з виконання Постанови РБ ООН 1325, яке передбачає забезпечення гендерної рівності в законодавстві про військову службу; покращення захисту жінок від гендерно зумовленого насильства; доступ до військової освіти на всіх рівнях для дівчат і жінок; гендерно чутливе навчання персоналу; соціологічні дослідження різних аспектів упровадження гендерної рівності

За останні кілька років відбулося масове залучення жінок до служби в ЗСУ, зокрема на бойових посадах, у межах переходу до професійно-контрактної армії з рівним призовом чоловіків і жінок на добровільній основі.

Поряд з вагомими досягненнями є низка викликів, серед яких боротьба з гендерним насильством і сексуальними домаганнями у ЗСУ, розслідування цих випадків і розроблення стійкого професійного механізму протидії цим явищам, а також інфраструктурна інтеграція та більша видимість потреб жінок у ЗСУ (гендерно чутливий підхід). Проблеми відсутності сталих механізмів гендерної політики та подеколи політичної волі стосовно їх реалізації, а також актуальність питання «скляної стелі» в ЗСУ як на ринку праці, так і серед військової еліти й експертного військового середовища є іншими важливими аспектами, які потребують уваги.

Література:

1. Аніщенко Ю. М., Мараєва В. В. Політика НАТО щодо інтеграції гендерної рівності історичні науки. *Молодий вчений*. 2021. 11 (99). С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-9>.
2. Factsheet on NATO Policies, Structures, Initiatives and Resources on Gender and Women, Peace and Security. *DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance*: вебсайт. URL: <https://www.dcaf.ch/factsheet-nato-policies-structures-initiatives-and-resources-gender-and-women-peace-and-security> (дата звернення: 18.05.2024).
3. NATO / EAPC Women, Peace and Security Policy and Action Plan. *NATO*: веб-сайт. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_09/20180920_180920-WPS-Action-Plan-2018.pdf (дата звернення: 17.05.2024).
4. Роль НАТО у підтримці резолюції Радбезу ООН «Жінки. Мир. Безпека». *АрміяInform*: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/07/rol-nato-u-pidtrymci-rezolyuciyi-radbezu-oon-zhinky-myr-bezpeka/> (дата звернення: 15.05.2024).
5. Салкуцан С. М., Кринець Л. В. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції. *Наука і оборона*. 2019. № 3. С. 21–24. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-21-24>.
6. Рівні права: як НАТО інтегрує гендерну рівність у діяльність сектору безпеки і оборони. *Україна до НАТО*: веб-сайт. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/rivni-prava-ia-nato-intehruie-hendernu-rivnist-u-dialnist-sektoru-bezpeky-i-oborony/> (дата звернення: 15.05.2024).
7. Андрощук А. Р. Особливості реалізації принципу гендерної рівності в збройних силах України. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № т11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-08>.
8. Червякова О., Серета О., Яригіна Є. Рівність прав чоловіків та жінок на військовій службі в Україні: виклики воєнного часу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер: Право*. 2022. Вип. 72, ч. 2. С. 108–115. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.50>.
9. Martsenyuk T. Women and gender equality in the Ukrainian Armed Forces. *Dispossession: anthropological perspectives on Russia's war against Ukraine* / edited by Catherine Wanner. New York: Routledge, 2023. P. 208–224. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003382607>.
10. Марценюк Т. Забезпечення гендерної рівності у збройних силах України. *Empirio. Серія: Політичні науки політологія і міжнародні відносини*. 2024. № 1. С. 44–54. DOI: <https://orcid.org/0000-0002-4785-5618>.